

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุป

การศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจัดการด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัยในการทำงานทอผ้า กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านดอนหลวง จังหวัดลำพูนครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจัดการด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัยในการทำงานทอผ้า กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านดอนหลวง จังหวัดลำพูน 2) วิเคราะห์ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านอาชีวอนามัย และความปลอดภัยในการทำงานทอผ้ากลุ่มสตรีทอผ้าบ้านดอนหลวง จังหวัดลำพูน 3) เพื่อเป็นแนวทางการป้องกัน ควบคุมอุบัติเหตุในการทำงานทอผ้า กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านดอนหลวง จังหวัดลำพูน

กลุ่มที่ทำการวิจัยครั้งนี้ คือ ประธานกลุ่มและสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวน 15 คน ผู้อาวุโส ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 5 คน นอกจากนี้การดำเนินการวิจัยได้ใช้แหล่งข้อมูลจากเจ้าหน้าที่และบุคลากรในหน่วยงาน/องค์กรต่าง ๆ ได้แก่ เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลแม่แรง จำนวน 1 คน เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยบ้านดอนหลวง จำนวน 1 คน และเจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอป่าซาง จำนวน 1 คน และเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์ 6 ชุด แบบสังเกตบริบทของชุมชน รวมถึงการศึกษาจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น การค้นคว้าข้อมูลโดยใช้ระบบอินเทอร์เน็ต และแหล่งข้อมูลจากเอกสาร ตำรา ผลงานทางวิชาการ ตลอดจนผลงานวิจัยต่าง ๆ ในห้องสมุด แล้วนำมาวิเคราะห์โดยการบรรยายในเรื่องภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจัดการด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัยในการทำงานทอผ้า กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านดอนหลวง จังหวัดลำพูน หลังจากนั้นนำผลมาประมวลโดยใช้หลักการวิเคราะห์งานด้านวัสดุศาสตร์ และด้านกระบวนการผลิตโดยใช้กระบวนการวิเคราะห์งานเพื่อความปลอดภัย (JSA) เพื่อหาแนวการป้องกัน ควบคุมอุบัติเหตุแก่กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านดอนหลวง จังหวัดลำพูน ให้มีความปลอดภัย และมีสุขภาพอนามัยที่ดีจากการปฏิบัติงาน

จากการวิจัย ผู้วิจัยสามารถสรุป อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะดังนี้

บริบทของหมู่บ้านดอนหลวงกับการทอผ้าพื้นบ้าน

1. ประวัติความเป็นมา

หมู่บ้านดอนหลวง เป็นชุมชนที่อยู่ในอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นชาวของเก่าแก่ ตั้งบ้านเรือนอยู่ประมาณ ปี พ.ศ. 2352 เดิมชื่อหมู่บ้านกอดอน โดยชาวของกลุ่มนี้ได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ที่ตั้งหมู่บ้านปัจจุบัน ประชากรนับถือศาสนาพุทธ ภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกัน เรียกว่า “ภาษาของ” อาชีพหลักดั้งเดิมของชุมชนแห่งนี้ คือ ทำการเกษตร ปลูกพืชไร่ อาชีพรอง คือ การทอผ้า ซึ่งถือได้ว่าเป็นอาชีพรองของกลุ่มสตรีทอผ้าที่ดำเนินชีวิตตามแบบอย่างพ่อแม่สืบทอดปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง ในอดีตการทอผ้าเพียงเพื่อใช้ในครัวเรือนเท่านั้น แต่ปัจจุบันได้มีการดัดแปลงผ้าทอเพื่อใช้ประโยชน์หลากหลายมากขึ้น ได้แก่ ผ้าตัดเสื้อ ผ้ารองจาน ผ้าม่าน เป็นต้น

2. ความเป็นมาของกลุ่มทอผ้าฝ่ายบ้านดอนหลวง

ปีพุทธศักราช 2525 เริ่มมีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้า บ้านดอนหลวงได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมดีเด่น ประมาณปีพุทธศักราช 2534 เริ่มมีการก่อสร้างศูนย์รวมผลิตภัณฑ์เครือข่ายกลุ่มทอผ้าหัตถกรรมพื้นบ้าน และศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม ภาคที่ 1 ได้เริ่มเข้ามาสอนการทอผ้าฝ่ายลวดลายใหม่ มีการแบ่งกลุ่มอาชีพหัตถกรรมออกเป็น 6 กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มทอผ้าฝืน กลุ่มทอผ้าทุกอย่าง กลุ่มทอผ้าขายเป็นเมตร 2 กลุ่ม กลุ่มตัดเย็บแปรรูปทอพรหมที่นอน กลุ่มปักผ้า และถักริมผ้า เริ่มมีการจัดงานแต่งสีอวดลายผ้าฝ่ายดอนหลวง ครั้งที่ 1 ในปีพุทธศักราช 2547 เริ่มมีการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบของ Home Stay ปัจจุบันมีการจัดงานแต่งสีอวดลายผ้าฝ่ายดอนหลวงขึ้นเป็นครั้งที่ 5 โดยได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากเทศบาลตำบลแม่แรง ถือว่าเป็นหมู่บ้านหนึ่งในถนนสายวัฒนธรรมและหัตถกรรม นอกจากนี้ยังเป็นหมู่บ้านที่ขึ้นชื่อในเรื่องของผ้าฝ้ายทอมือแห่งหนึ่งของอำเภอป่าซาง

ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจัดการด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัยในการทำงานทอผ้า กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านดอนหลวง จังหวัดลำพูน

ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นความรู้ที่อยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และตัวของผู้นั้น และได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อแม่ ครอบครัวและบรรพบุรุษ มีการสืบทอดต่อ ๆ กันมาและใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม ซึ่งแนวคิดและภูมิปัญญาพื้นบ้านได้ถูกนำมาใช้ในการจัดการด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัยในการทำงานทอผ้า ทั้งด้านวัสดุศาสตร์ และกระบวนการทอผ้ามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ด้านวัสดุศาสตร์

วัสดุอุปกรณ์ผลิตและประกอบขึ้นโดยใช้ภูมิปัญญา และฝีมือของคนในครอบครัว วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตก็หาได้จากภายในชุมชนเพื่อใช้แก้ปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งการเรียนรู้ดูแลสุขภาพตนเองให้สมบูรณ์แข็งแรง เพื่อให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ความรู้ในการดูแลสุขภาพ และการป้องกันอันตรายต่าง ๆ ในขณะปฏิบัติงานของกลุ่มสตรีทอผ้าและผู่อาวโสนนั้นจะได้รับการถ่ายทอด และเรียนรู้มาจากสมาชิกในครอบครัว และเพื่อนบ้านด้วยการได้รับประสบการณ์มาด้วยตนเอง หรือจากการสังเกตเห็นว่าปฏิบัติแล้วได้ผล จึงนำไปปฏิบัติตาม

1.1 วัสดุอุปกรณ์

สำหรับที่มาของอุปกรณ์ทอผ้าทั้งหมด ล้วนผลิตขึ้นด้วยคนในครอบครัว อุปกรณ์ทั้งหมดจะใช้ไม้เนื้อแข็งและไม้ไผ่ ปลูกสร้างโดยหัวหน้าครอบครัวหรือผู้ชายในครอบครัว วัสดุอุปกรณ์จะเก็บไว้ในที่ร่มตลอดเวลา จึงถูกรบกวนจากสภาพแวดล้อมไม่มากนักทำให้การผุพังมีน้อย สามารถใช้งานได้นาน จึงทำให้มีความแข็งแรง ทนทานหลายสิบปี แต่ก็มีอุปกรณ์บางชิ้นที่มีการปรับเปลี่ยนให้ง่ายต่อการใช้ คือ มะกัก ใช้สำหรับขั้นตอนการกวักฝ้าย ในอดีตมะกักจะใช้เครื่องมือที่สานด้วยไม้ไผ่ ปัจจุบันชาวบ้านได้มีการปรับใช้กระป๋องนมหรือกระป๋องสีแทนมะกักแบบเดิม เนื่องจากลักษณะของกระป๋องนมที่มีความเรียบ แข็งแรง เมื่อนำไปกวักฝ้าย ฝ้ายจะไม่เกาะเกี่ยวกับมะกัก ก่อนใช้วัสดุอุปกรณ์แต่ละครั้ง ก็จะต้องมีการตรวจดูอุปกรณ์ที่ใช้ก่อนว่าอยู่ในสภาพดีหรือไม่ เมื่อพบอุปกรณ์ชำรุดก็จะซ่อมก่อน และทดลองใช้ว่าสามารถใช้งานได้ เช่น มะกักกระป๋องนม ถ้ากระป๋องมีลักษณะไม่เรียบ ถ้านำไปใช้จะทำให้เส้นฝ้ายขาดง่าย และบ่อยขึ้น เป็นต้น จะช่วยให้ไม่สูญเสียเส้นฝ้าย และไม่เสียเวลา เมื่อได้รับบาดเจ็บจากการทำงาน เช่น ได้รับบาดเจ็บ แผล มักจะใช้หญ้าดอกขาว (ต้นสาบเสือ) เอาเฉพาะใบมาโขลกละเอียดแล้วพอกไว้ที่บาดเจ็บ จะช่วยให้แผลแห้งเร็ว หรือไม่ก็ใช้ว่านหางจระเข้ทาที่แผลก็ช่วยได้

1.2 วัตถุดิบและแหล่งที่มา

ในอดีตการปลูกฝ้ายจะปลูกกันบริเวณบ้าน ปลูกเพียงไม่กี่ต้นเท่านั้น เป็นพืชล้มลุก ที่มีขนาดลำต้นไม่ใหญ่นัก ความสูงประมาณ 1-2 เมตร ลำต้นมีลักษณะกลม ผิวเรียบ ลักษณะใบเป็นใบเดี่ยว จัดเรียงแบบสลับ ปลายใบแหลม ส่วนขอบของใบมีลักษณะหยัก เป็นพืชที่ปลูกได้ดีในดินแทบทุกชนิด แต่ชอบดินร่วนปนทราย เพราะดูดซึม และระบายน้ำได้ดี

1.3 การย้อมฝ้าย

สีย้อมฝ้าย แบ่งเป็น 2 ชนิด คือสีย้อมธรรมชาติ ในปัจจุบันหมู่บ้านดอนหลวง ไม่นิยมย้อมสีด้วยวัสดุจากธรรมชาติเนื่องจากมีขั้นตอนที่ยุ่งยาก ปัจจุบันหากมีการย้อมสีเส้นฝ้าย ใช้สีเคมี แต่การย้อมเส้นด้ายด้วยสีเคมีไม่ได้ย้อมเป็นประจำทุกวัน จะย้อมเวลาที่มีลูกค้าสั่งสินค้า ว่าต้องการใช้สีอะไร ความเข้มของสีเพียงใด จึงจะย้อม ส่วนน้ำที่เหลือก็จะนำเส้นฝ้ายมาย้อม เพื่อจะใช้น้ำย้อมให้หมด ขณะย้อมก็จะใช้ถุงมือและผ้าปิดจมูก แต่มีบางคนเกิดอาการผื่นคัน จากการย้อม มักจะใช้เหง้าขมิ้นทาผิวที่เกิดผื่นคัน ทาทั้งไว้สักรู้ว่าอาการผื่นคันก็ยุบลง และไม่เกิดอาการคันอีก ขมิ้นโดยปกติมักปลูกกันไว้ตามบ้าน เพราะใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง ทั้งใช้เป็นยา และปรุงแต่งอาหาร

1.4 กระบวนการผลิตผ้าทอพื้นบ้าน

กระบวนการผลิตผ้าทอพื้นบ้านของชาวบ้านดอนหลวง มีขั้นตอนการผลิตอยู่ 3 ขั้นตอน คือ การเตรียมฝ้าย การเตรียมหูก และการทอ

1) การเตรียมฝ้าย

ในอดีต ฝ้ายที่ถูกเตรียมขึ้นเพื่อใช้ทอจะเป็นฝ้ายที่เตรียมโดยฝีมือของชาวบ้าน ด้วยกันเอง ซึ่งกระบวนการเตรียมฝ้ายหรือปั่นฝ้ายนี้ค่อนข้างมีวิธีการที่ยุ่งยากซับซ้อน แต่ปัจจุบัน ไม่นิยมผลิตเส้นฝ้าย เนื่องจากว่ามีขั้นตอนที่ยุ่งยาก และเส้นฝ้ายที่ผลิตออกมาไม่เรียบ เวลานำไป ทอผ้าที่ได้ไม่สวยงาม ปัจจุบันหันไปพึ่งเส้นฝ้ายสำเร็จรูปที่มีขายตามท้องตลาดแทน เพราะว่าฝ้าย จากโรงงานมีความเหนียว คงทน ขนาดของเส้นใยมีมาตรฐาน

2) การเตรียมหูก

การเตรียมหูก คือ การนำเส้นฝ้ายมาเตรียมและเรียงกันให้พร้อมสำหรับใส่กึ่ง เพื่อทอผ้า กระบวนการเตรียมหูกจัดว่าเป็นขั้นตอนที่ยุ่งยากกว่าขั้นตอนการเตรียมเส้นฝ้าย ขั้นตอนนี้ กลุ่มสตรีทอผ้าและผู้อาวุโสเล่าว่า จะต้องมีความตั้งใจ อาศัยความชำนาญ และมีสมาธิ ซึ่งขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ยุ่งยาก เพราะเกี่ยวข้องกับการคิดคำนวณเส้นฝ้าย การสร้างลายและสีสัน

3) การทอผ้าฝ้าย

การทอผ้าฝ้ายจะใช้ไม้เหยียบหูก 2 อัน เหยียบขึ้นลงสลับกัน เมื่อเหยียบไม้ เหยียบหูกอันหนึ่งลง ตัวเขาจะถูกทำให้ต่าระดับกัน โดยอันหนึ่งยกขึ้นอีกอันหนึ่งจะต่ำลง ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างฝ้ายเส้นยืน ผู้ทอจะนำฝ้ายที่กรอใส่แกนหลอด ที่เตรียมไว้ซึ่งบรรจุอยู่ในกระสวย ลักษณะคล้ายเรือ พุ่งผ่านช่องว่างของเส้นยืนดังกล่าวจากด้านหนึ่งไปสู่อีกด้านหนึ่ง ให้เส้นฝ้ายขวาง ตัวกับแนวเส้นยืนแล้วใช้ฝ่ามือกระแทกให้เส้นฝ้ายเข้ากับเส้นยืน และจะทำการทอในลักษณะนี้ไปเรื่อย ๆ จนเสร็จเป็นผืนผ้าตามต้องการ

2. ด้านกระบวนการทอผ้า

การทอจะมีไม้เหยียบ 2 อัน เมื่อเหยียบไม้เหยียบข้างใดข้างหนึ่งลงเส้นด้ายจะแยกสลับกัน ใช้กระสวยที่ใส่แกนหลอดเส้นพุ่ง พุ่งผ่านเส้นยืน ปลอ่ยไม้เหยียบขึ้น กระทบพืมเข้าหา ลำตัวให้ผืนผ้าแน่น เมื่อทอได้ผ้ายาวสุดช่วงแขนผู้ทอแล้ว ต้องพันผ้าเก็บกับไม้สะปัน โดยคลายเส้นยืนที่ผูกกับก๊วไว้ก่อนพันผ้าเข้ากับสะปัน ผูกเส้นยืนกับคานก๊วให้ตึงเริ่มทอต่อไปเรื่อย ๆ จนเสร็จเป็นผืนผ้าตามต้องการ จากการสังเกตผู้ที่ทอผ้าจะใช้ผ้าปิดจมูกขณะทอไปด้วย

วิเคราะห์ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจัดการด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัยในการทำงานทอผ้า กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านดอนหลวง จังหวัดลำพูน

กระบวนการผลิตมีหลายขั้นตอนซึ่งในแต่ละขั้นตอนอาจก่อให้เกิดอันตราย การเจ็บป่วย และอันตรายแฝงที่มาจากการทำงาน โดยที่เราคาดไม่ถึง จากผลการวิจัยพบว่าอันตรายหรือการบาดเจ็บที่พบบ่อยจากกระบวนการผลิต และวิธีการดูแลสุขภาพ แบ่งเป็น 2 ด้านดังนี้

1. ด้านวัสดุศาสตร์

ในด้านวัสดุศาสตร์เพื่อหาอันตรายในระบบการทำงาน ทำให้ทราบว่า อันตรายต่าง ๆ ที่มีอยู่นั้นมีอะไรบ้าง โอกาสในการเกิดอุบัติเหตุหรือการบาดเจ็บ และเจ็บป่วยมีมากน้อยเพียงใด จะมีวิธีการหรือมาตรการในการแก้ไขป้องกัน โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีอยู่หลายขั้นตอนดังนี้

1.1 การซ่อมแซมวัสดุอุปกรณ์

ด้านการเกิดอุบัติเหตุจากการผลิตหรือขณะซ่อมแซมวัสดุอุปกรณ์มีบ้าง เช่น มีดบาด เลื่อยตำ กรรไกร ในอดีตวิธีการดูแลตนเอง และสมาชิกในครอบครัวเมื่อเกิดการเจ็บป่วย ส่วนใหญ่ก็จะปล่อยให้หายเองตามธรรมชาติ กรณีที่มีบาดแผล เลือดออก ก็จะนำหญ้าชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า หญ้าดอกขาว นำมาขยี้หรือโขลกให้ละเอียด แล้วพอกที่บาดแผลก็จะสามารถห้ามเลือดและช่วยสมานแผล หรือไม่ก็ใช้ว่านหางจระเข้ทาที่แผลก็ช่วยได้ ภายในบริเวณบ้าน หรือสวนครัวก็จะมีปลูกพืชสมุนไพรใช้เมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยหรือใช้สำหรับเป็นเครื่องปรุง ในการประกอบอาหาร เช่น จิง ข่า ตะไคร้ ว่านหางจระเข้ มะนาว เป็นต้น

1.2 การซ่อมเส้นผ้า

การซ่อมเส้นผ้า ในอดีตจะใช้สีย้อมธรรมชาติ ใช้วัสดุจากธรรมชาติ เช่น ขมิ้น คราม เปลือกและเนื้อไม้ประดู่ ใบไม้ เป็นต้น ซึ่งวัสดุเหล่านี้หาได้ในชุมชน หรือปลูกเองที่บ้าน การย้อมสีธรรมชาติไม่เคยเกิดอาการเจ็บป่วยหรือได้รับการบาดเจ็บจากขั้นตอนการย้อม พวกเขา มีความเชื่อว่าวัสดุที่นำมาใช้ก็ไม่น่าเป็นอันตราย ประกอบกับวัสดุที่นำมาใช้ยังสามารถนำมาปรุงอาหาร

และใช้เป็นยาสมุนไพรรักษาโรคได้ด้วย ปัจจุบันไม่นิยมย้อมสีธรรมชาติ นิยมใช้สีเคมีย้อม เพราะมีข้อดีมากกว่า สามารถตากในที่กลางแจ้งได้ สีไม่ตก ไม่ซีด และราคาของสีเคมีก็ไม่แพงมากนัก ที่สำคัญคือสามารถย้อมได้ง่ายไม่ยุ่งยาก

การย้อมสีเคมี เมื่อเริ่มใช้สีเคมีย้อมเส้นฝ้ายช่วงแรก ๆ ก็เคยเกิดอาการอาการ แสบตา เวียนศีรษะจากกลิ่นสีย้อม และมีอาการผื่นคันตามผิวหนัง เมื่อมีอาการแสบตา จะใช้วิธีการล้างตาด้วยน้ำสะอาด เมื่อมีอาการเวียนศีรษะก็จะทานยาพาราเซตามอล แก้อาการเวียนศีรษะ ยาหม่อง ยาหอม และพักผ่อน แต่มีบางคนเกิดอาการผื่นคันจากการย้อม มักจะใช้เหง้าขมิ้นทาผิวที่เกิดผื่นคัน ทาทั้งไว้สักครู่อาการผื่นคันก็ยุบลง และไม่เกิดอาการคันอีก

2. ด้านกระบวนการทอผ้า

การทอผ้าจะมีผลต่อสุขภาพ คือ การปวดเมื่อยตามตัว ปวดหลัง เอว ปวดขา ปวดแขน ปวดคอ ปวดขาไหล่ ปวดนิ้วมือ ปวดข้อ คันคอ ไหล่ และปวดเท้าที่เหยียบกี่ทอผ้า ทำให้เกิดการเมื่อยล้า แต่พวกเขาถือว่าเป็นเรื่องปกติ อีกทั้งมีความเชื่อว่าการทอผ้ายังเป็นการออกกำลังกายอย่างหนึ่ง เพราะใช้ทั้งกล้ามเนื้อ มือ เท้า ขณะทอผ้าไปมา และการได้นอนพักผ่อนอย่างเพียงพอ จึงมักไม่ค่อยเจ็บป่วย หรือเกิดโรคได้ง่าย วิธีการรักษาอาการปวดมักจะทานยาแก้ปวด ใช้บริการนวดแผนโบราณ นอนพักผ่อน รับประทานอาหารที่สะอาดมีประโยชน์ ในอดีตเวลามีอาการปวดเมื่อยตามเนื้อตัวมาก คนเฒ่า คนแก่เขาก็ใช้พวกราไ้ ไ้ ไ้ มาตำให้คั้น แต่ปัจจุบันนี้ก็มีการส่งเสริมสุขภาพโดยทางหน่วยงานสาธารณสุขได้อบรมให้ความรู้เรื่องสุขภาพ การออกกำลังกาย ส่งเสริมให้มีการปั่นจักรยาน ทำให้ชาวบ้านเล็งเห็นความสำคัญกับสุขภาพมากขึ้น

แนวทางการป้องกันอุบัติเหตุ/สุขภาพ จากการทอผ้า

อุบัติเหตุหรือการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นมาจากตัวบุคคล เมื่อมีการเจ็บป่วยหรือไม่สบาย ไม่ควรที่จะฝืนทำงาน ควรเก็บวัสดุอุปกรณ์ให้เป็นระเบียบ ตรวจสอบอุปกรณ์ทุกครั้งก่อนใช้งาน ถ้าหากพบว่าอุปกรณ์ชำรุดต้องทำการซ่อมแซม และทดลองใช้งานก่อนเพื่อความปลอดภัยต่อผู้ใช้ และใช้ผ้าปิดจมูกทุกครั้งขณะทอผ้า และย้อมสีเคมี นอกจากนี้ควรมีการส่งเสริมความปลอดภัย เช่น สถานที่ประกอบอาชีพและอุปกรณ์ต่าง ๆ นั้น จะต้องจัดการดูแลรักษาสม่ำเสมอ ตลอดจนควบคุมให้เป็นสถานที่ที่ไม่มีอันตรายหรือเอื้อต่อความปลอดภัย การปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติเกี่ยวกับความปลอดภัยให้ถูกต้อง นอกจากนี้ควรได้รับการสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ทั้งวิธีการคิด การปฏิบัติในเรื่องความปลอดภัยให้ถูกต้อง รวมทั้งการรับรู้และความรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยประกอบกันไป

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยกลุ่มสตรีทอผ้า จังหวัดลำพูน ในครั้งนี้พบว่าภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจัดการด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัยในการประกอบอาชีพทอผ้า จังหวัดลำพูน ประกอบด้วย ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับการดูแลสุขภาพ อันตรายจากกระบวนการผลิตผ้าทอด้านวัสดุศาสตร์ และกระบวนการทอ และแนวทางป้องกันอันตรายจากการทอผ้า ดังนี้

1. ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับการดูแลสุขภาพ

ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นความรู้ที่อยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และตัวของผู้นั้น และได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อแม่ ครอบครัวและบรรพบุรุษ มีการสืบทอดต่อ ๆ กันมาและใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม โดยขบวนการผลิตเน้นการใช้แรงงานและฝีมือของมนุษย์เป็นหลัก วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตก็หาได้จากภายในชุมชนเพื่อใช้แก้ปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 20) ที่กล่าวว่าภูมิปัญญาในระดับท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้น เพื่อแก้ปัญหของตนเองหรือสติปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ที่ได้สะสม ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของคนในท้องถิ่น โดยใช้ชีวิตอยู่กับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติรอบตัวเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดที่เกิดจากชาวบ้าน

ในชีวิตการทำงานของคนเรามักจะทำงานในสถานที่แตกต่างกัน แต่สิ่งสำคัญที่สุดในการทำงานคือ การมีสุขภาพอนามัยดี และปลอดภัยจากการทำงาน ซึ่งผู้ประกอบการหรือทรัพยากรมนุษย์นับเป็นบุคคลสำคัญในฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอำพล ชื้อตรง (2543, หน้า 40-41) กล่าวว่า ทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยที่มีจำกัดภายในองค์กร โดยเฉพาะบุคคลที่มีความสามารถสูง เป็นสิ่งที่หายากเช่นเดียวกับปัจจัยอื่น ๆ จึงจำเป็นต้องดูแลเอาใจใส่ให้อยู่ในสภาพที่จะปฏิบัติงานได้ดีเป็นปกติอยู่เสมอ ในการดูแลสุขภาพเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เป็นภัยต่อสุขภาพและโรคที่เกิดขึ้นจากการทำงาน ในการประกอบอาชีพทอผ้าก็เช่นเดียวกัน กลุ่มสตรีทอผ้าต้องเผชิญกับฝุ่นละอองของเส้นฝ้ายขณะที่ทอ สารเคมีที่ใช้ในการย้อมผ้า รวมถึงการที่ต้องนั่งทอผ้านาน ๆ สิ่งเหล่านี้มีส่งผลต่อสุขภาพของผู้ทอทั้งสิ้น

ความรู้ในการดูแลสุขภาพ และการป้องกันอันตรายต่าง ๆ ในการทอผ้าของกลุ่มสตรีทอผ้าดอนหลวง จังหวัดลำพูนนี้ ได้รับการถ่ายทอด และเรียนรู้มาจากสมาชิกในครอบครัว และเพื่อนบ้าน ด้วยการได้รับประสบการณ์มาด้วยตนเอง หรือจากการสังเกตเห็นว่าปฏิบัติแล้วได้ผล จึงนำไปปฏิบัติตาม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ มนตรี คุ้มทรัพย์ (2544) ที่กล่าวว่า การรับรู้ภาวะสุขภาพเป็นปัจจัยส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับการทำนายพฤติกรรมของบุคคล เนื่องจากเป็นปัจจัยที่สำคัญมีอิทธิพลต่อการรับรู้ ความเข้าใจ และความรู้สึกก็นึกคิดต่อการรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ก่อให้เกิดแรงจูงใจที่จะโน้มน้าวและกระตุ้นให้บุคคลเกิดความรับผิดชอบ เอาใจใส่ในการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อการมีสุขภาพดี และพัฒนาวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งการเรียนรู้ดูแลสุขภาพตนเองให้สมบูรณ์แข็งแรง เพื่อให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ

2. อันตรายจากกระบวนการผลิตผ้าทอด้านวัสดุศาสตร์ และกระบวนการทอ

อันตรายหรือการบาดเจ็บจากการทำงานเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา สาเหตุต่าง ๆ รวมทั้งอันตรายแฝงต่าง ๆ ซึ่งมักจะมองข้าม จากกระบวนการผลิตมีดังนี้

2.1 ด้านวัสดุศาสตร์ มีอยู่หลายขั้นตอนดังนี้

2.1.1 การซ่อมแซมวัสดุอุปกรณ์

ในอดีตวิธีการดูแลตนเอง และสมาชิกในครอบครัวของกลุ่มสตรีทอผ้าส่วนใหญ่ก็จะปล่อยให้หายเองตามธรรมชาติ กรณีที่มีบาดแผล ก็จะนำหญ้าชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า หญ้าดอกขาว (ต้นสาบเสือ) นำมาขยี้หรือโม่ให้ละเอียด แล้วพอกที่บาดแผล สามารถห้ามเลือด หรือไม่ก็ใช้ว่านหางจระเข้ทาที่แผลก็ช่วยได้ บริเวณบ้านหรือสวนครีก็จะมีการปลูกพืชสมุนไพรไว้ประจำบ้าน เพื่อไว้ใช้เมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น หรือใช้สำหรับเป็นเครื่องปรุงในการประกอบอาหาร เช่น จิง ข่า ตะไคร้ ว่านหางจระเข้ มะนาว เป็นต้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 20) ที่กล่าวว่า ภูมิปัญญาระดับท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาของตนเองหรือสติปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ที่ได้สะสม ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของคนในท้องถิ่น โดยใช้ชีวิตอยู่กับสิ่งแวดล้อม และธรรมชาติรอบตัวเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดที่เกิดจากชาวบ้าน

ตามที่กล่าวไว้ข้างต้น จะเห็นได้ว่า กลุ่มสตรีทอผ้า และผู้อาวุโสในหมู่บ้านดอนหลวง มีความรู้ในการดูแลสุขภาพของตนเอง เกี่ยวกับการเจ็บป่วย และรู้จักวิธีการใช้สมุนไพรเพื่อบำรุงร่างกายให้แข็งแรง ความรู้เหล่านี้คือภูมิปัญญาของมนุษย์ที่รู้จักการเรียนรู้ การลองผิดลองถูก เพื่อการมีสุขภาพที่ดี นอกจากนี้ความรู้เหล่านี้กลุ่มสตรีทอผ้า ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ส่วนใหญ่มักเป็นญาติพี่น้อง รวมถึงการประกอบอาชีพก็ต้องพบปะ และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธงชัย สารภู (2538) ที่พบว่า ชาวเขามีทักษะในการมองความผาสุกของครอบครัวและสังคม คือการกินอาหารอุดมสมบูรณ์ และชีวิตมีความสุข ชาวเขาปลูกข้าวและดำข้าวเอง ผู้ชายล่าสัตว์ปามากินเองบ้าง รู้จักนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษา ส่วนมากนำใบ หรือรากสมุนไพรมาต้มดื่ม

2.1.2 การย้อมเส้นฝ้าย

ในอดีตจะใช้สีย้อมธรรมชาติ ใช้วัสดุจากธรรมชาติ เช่น ขมิ้น คราม เปลือก และเนื้อไม้ประดู่ ใบไม้ เป็น มีความเชื่อว่าวัสดุที่นำมาใช้ก็ไม่เป็นอันตราย ประกอบกับวัสดุที่นำมาใช้ยังสามารถนำมาปรุงอาหาร และใช้เป็นยาสมุนไพรรักษาโรคได้ด้วย แต่ปัจจุบันไม่นิยมย้อมสีธรรมชาติ เนื่องจากว่าวัสดุที่นำมาใช้ค่อนข้างหายากและวิธีการย้อมค่อนข้างยุ่งยากซับซ้อน นิยมย้อมสีเคมีแทน เพราะมีข้อดีขึ้น สามารถตากในที่กลางแจ้งได้ สีไม่ตก ไม่ซีด และราคาของสีเคมีก็ไม่แพงมากนัก ที่สำคัญคือสามารถย้อมได้ง่ายไม่ยุ่งยาก

ปัจจุบันมีการย้อมสีเคมีมากขึ้น เมื่อเริ่มใช้สีเคมีย้อมเส้นฝ้ายช่วงแรก ๆ ก็เคยเกิดอาการอาการแพ้ตา เวียนศีรษะจากกลิ่นสีย้อม และมีอาการผื่นคันตามผิวหนัง เนื่องจากไม่ใช้ถุงมือ ผ้าปิดจมูก ขณะที่มีการย้อม เพราะที่ไม่มีความรู้ หรือโทษของสารเคมีที่สีย้อม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเอ็มอัชมา วัฒนบุรณันท์ (2539) ที่กล่าวว่า การเกิดอุบัติเหตุ มีสาเหตุหลักจากมนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้เกิดอุบัติเหตุ ได้แก่ องค์ประกอบภายในตัวมนุษย์ เช่น ความบกพร่องของร่างกาย ความเครียด ความเมื่อยล้า ขาดสมาธิ ไม่มีความรู้ ทักษะไม่ดี ถูกต้อง ลักษณะนิสัยไม่ดี และขาดจิตสำนึกความปลอดภัย และสอดคล้องกับงานวิจัยของเกษราวัลณ์ นิลวรารกุล และคนอื่น ๆ (www.nidambe11.net) เรื่องทอผ้า OTOP ได้งานแต่สุขภาพทรุด ที่พบว่า นโยบายหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการทอผ้า มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชน ประชาชนบางส่วนขยันทอผ้า มีเวลาพักผ่อนน้อยลง และไม่มีเวลาพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้าน และผู้สูงอายุบางคนไม่ได้ไปวัด เกิดอาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นจากสีเคมีที่ใช้ย้อมผ้า ทำให้เกิดอาการต่าง ๆ ขณะย้อม เช่น อาการคอแห้ง ใจบอบบ น้ำตาไหล แสบตา และตาบวม เวลาบ้านน้ำลายมีสีติดออกมาด้วย มือเท้าแตก ขอบเล็บกร่อนเพราะโดนน้ำสีเคมี เวียนศีรษะจากกลิ่นสีย้อม

วิธีการรักษา คือ เมื่อมีอาการแพ้ตา จะใช้วิธีการล้างตาด้วยน้ำสะอาด เมื่อมีอาการเวียนศีรษะก็จะทานยาพาราเซตามอล แก้อาการวิงเวียนศีรษะ ยาหม่อง ยาฉม และพักผ่อน ขณะที่มีการย้อมจะใช้ผ้าปิดจมูก สวมถุงมือขณะย้อม หากเกิดอาการผื่นคันจากการย้อม มักจะใช้เหง้าขมิ้นทาผิวที่เกิดผื่นคัน ทาทั้งไว้สักรู้ว่าอาการผื่นคันก็ยุบลง และไม่เกิดอาการคันอีก ประกอบกับที่มีหน่วยงานสถานีนอนมัยบ้านดอนหลวง นักพัฒนาชุมชน เทศบาลตำบลแม่แรง และหน่วยอื่น ๆ ได้เข้าไปให้การฝึกอบรมและให้ความรู้ด้านอันตรายจากสีเคมี ซึ่งให้ถึงอันตรายจากสารเคมี เมื่อเข้าสู่ร่างกายแล้วมีผลต่อสุขภาพทำให้กลุ่มสตรีทอผ้า ได้ตระหนักและเห็นความสำคัญมากขึ้น ปัจจุบันกลุ่มสตรีทอผ้าจะใช้ถุงมือทุกครั้งเวลาย้อมสีเคมี และใช้ผ้าปิดจมูกขณะที่ทำงานกัน

มากขึ้น แต่ปัจจุบันกลุ่มสตรีไม่นิยมข้อมฝ้ายกัน จะซื้อฝ้ายที่ข้อมสำเร็จ จึงไม่เกิดปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นขึ้น

2. ด้านกระบวนการทอผ้า

การนั่งทอผ้านาน ๆ มักจะมีผลต่อสุขภาพ คือ การปวดเมื่อยตามตัว ปวดหลัง เอว ปวดขา ปวดแขน ปวดคอ ปวดขาไหล่ ปวดนิ้วมือ ปวดข้อ คั่นคอ ไหล่ และปวดเท้าที่เหยียบที่ทอผ้า อันเนื่องมาจากการที่นั่งทอผ้าอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน ประมาณวันละ 5-10 ชั่วโมงต่อวัน ทำให้เกิดการเมื่อยล้า แนวคิดนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของเกษราวัลณ์ นิลวรังกุล และคนอื่น ๆ (www.nidambele11.net) ที่พบว่า นโยบายหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการทอผ้า มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชน ประชาชนบางส่วนขยันทอผ้า มีเวลาพักผ่อนน้อยลง และไม่มีเวลาพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้าน และผู้สูงอายุบางคนไม่ได้ไปวัด นอกจากนี้ยังเกิดอาการเจ็บป่วยที่เกิดจากลักษณะการทำงานที่ไม่ถูกท่า เช่น ปวดเมื่อยตามตัว ปวดหลังปวดขา และปวดเท้าที่เหยียบที่ทอผ้า อันเนื่องมาจากการที่นั่งทอผ้าอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานประมาณ 10 ชั่วโมง

วิธีการรักษาอาการปวดเมื่อยของกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านดอนหลวงนี้คือ รักษาบ้าง ปลดปล่อยให้หายเองบ้าง หากรู้สึกปวดมากก็จะทานยาแก้ปวด บางครั้งก็ให้ลูกหลานเหยียบแล้วนอนพักผ่อน ทานอาหารพวกผักใบเขียวต่าง ๆ หากไปทำไร่ ทำนา ก็ใช้วิธีการเดิน เพราะการเดินเป็นการออกกำลังกาย และมีความเชื่อว่าการเดินไปทำงาน และรับประทานอาหารที่สะอาดปลอดสารพิษนั้นทำให้ผู้อาวุโสที่อายุมาก ๆ มีสุขภาพที่แข็งแรง ในอดีตเวลามีอาการปวดเมื่อยตามเนื้อตัวมาก คนเฒ่า คนแก่เขาก็ใช้พวกกรากไม้ ใบไม้ มาดัดมาหัดดัด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธงชัย สาระกุล (2538) ที่พบว่า ชาวเขามีทักษะในการมองความผาสุกของครอบครัวและสังคม คือ การกินอาหารอุดมสมบูรณ์และชีวิตมีสุข ชาวเขาปลูกข้าวและดำข้าวเอง ผู้ชายล่าสัตว์ป่ามากินเองบ้าง มีขนบธรรมเนียมประเพณี หลายอย่างที่ทำให้ทุกคนได้มีความสุข และเมื่อยามเจ็บป่วยต้องรักษา ชาวเขายังรู้จักนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาส่วนมากนำไปหรือรากมาดัดดัด

3. แนวทางการป้องกันอุบัติเหตุ/สุขภาพ จากการทำงานทอผ้า

อุบัติเหตุหรือการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นมาจากตัวบุคคล เมื่อมีการเจ็บป่วยหรือไม่สบายไม่ควรที่จะฝืนทำงาน ควรเก็บวัสดุอุปกรณ์ให้เป็นระเบียบ ตรวจสอบอุปกรณ์ทุกครั้งก่อนใช้งาน ถ้าหากพบว่าอุปกรณ์ชำรุดต้องทำการซ่อมแซม และทดลองใช้งานก่อน ใช้ผ้าปิดจมูกทุกครั้งขณะทอผ้าและข้อมสีเคมี นอกจากนี้ควรมีการส่งเสริมความปลอดภัย เช่น สถานที่ประกอบอาชีพ

และอุปกรณ์ต่าง ๆ นั้น จะต้องจัดการดูแลรักษาสม่ำเสมอ ตลอดจนควบคุมให้เป็นสถานที่ที่ไม่มีอันตรายหรือเอื้อต่อความปลอดภัย ต้องปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติเกี่ยวกับความปลอดภัยให้ถูกต้อง นอกจากนี้ควรได้รับการสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดทั้งวิธีการคิด การปฏิบัติในเรื่องความปลอดภัยให้ถูกต้องดีขึ้นและสูงกว่าเดิม รวมทั้งการรับรู้ และความรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยประกอบกันไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุรจิต สุนทรธรรม (2544) ที่กล่าวว่า การฝึกให้ผู้ทำงานได้เรียนรู้ ร่วมกันวิเคราะห์งานเพื่อความปลอดภัยรวมทั้งได้มีการสำรวจสุขภาพของตนเองเป็นระยะ ๆ โดยมีนักวิชาการคอยช่วยเหลือนั้นส่งผลให้ผู้ทำงานได้ทราบ เข้าใจ และปฏิบัติเกี่ยวกับความปลอดภัยและสภาพแวดล้อมการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นเมื่อบุคคลมีความรู้ในด้านสุขภาพที่ดี อาจทำให้บุคคลนั้นมีทัศนคติที่ดีต่อสุขภาพ และอาจส่งผลให้มีพฤติกรรมด้านสุขภาพที่ดีด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1. เจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรติดตามผลในด้านสุขภาพของกลุ่มสตรีทอผ้า จังหวัดลำพูน และกลุ่มสตรีทอผ้ายังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการดูแลสุขภาพ และอันตรายจากการประกอบอาชีพ
2. กลุ่มเยาวชนที่อยู่ในช่วงวัยทำงานไม่นิยมประกอบอาชีพทอผ้า เนื่องจากมีรายได้น้อย ซึ่งกลุ่มเยาวชนจำนวนมากดังกล่าวมักเข้าไปทำงานที่นิคมอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ให้กลุ่มอาชีพทอผ้าลดน้อย และไม่มีผู้สืบทอด ดังนั้นอาชีพทอผ้าควรได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ทางอาชีพทั้งทางตรงและทางอ้อมให้กับกลุ่มเยาวชนรุ่นหลังต่อไป เพื่อเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมอันงดงามของท้องถิ่นไว้ไม่ให้สูญหายไปตามกาลเวลา
3. สภาพปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมและสนับสนุนภูมิปัญญาพื้นบ้านในการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาเบื้องต้น เนื่องจากเดิมชาวบ้านใช้ถ่ายทอดโดยการเล่าสู่กันฟัง ซึ่งทำให้เด็ก ๆ และเยาวชนรุ่นใหม่ขาดความรู้เหล่านี้ไป ควรส่งเสริมให้จัดตั้งกลุ่มผู้สนใจรวบรวมสมุนไพรของคนในชุมชนและเผยแพร่ความรู้

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัย และส่งเสริมด้านสุขภาพของกลุ่มสตรีทอผ้าเพื่อตระหนักให้เห็นความสำคัญจากอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพทอผ้าได้ตลอดเวลา
2. ควรมีการศึกษาวิจัย และส่งเสริมสุขภาพด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัยจากการประกอบอาชีพทอผ้า กับกลุ่มสตรีทอผ้ากลุ่มอื่น ๆ
3. ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการจัดการด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัยจากการประกอบอาชีพทอผ้ากลุ่มต่าง ๆ